

Маруся

Популярна бібліотека
Книжка Ч. 8.

П. КУЛІШ

О Р И С Я

ОПОВІДАННЯ

Фельдкірх—Форарльберг
ВИДАВНИЦТВО «ЗАГРАВА»
1947

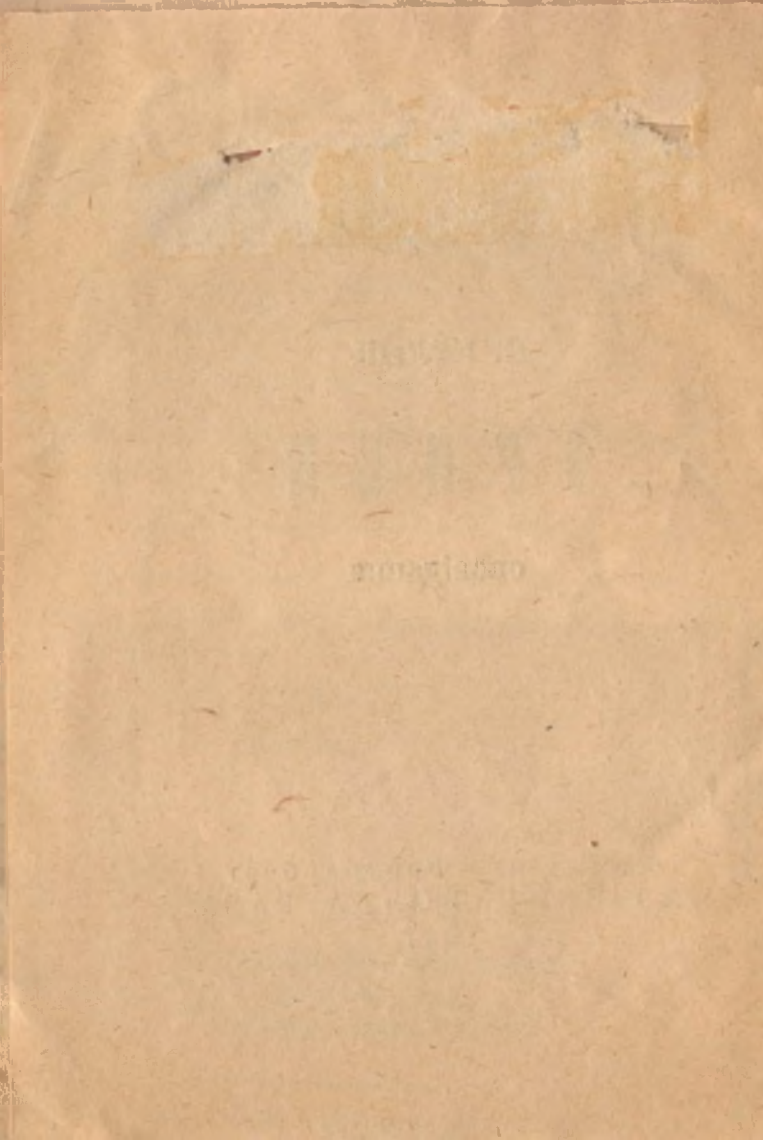
Популярна бібліотека
Книжка Ч. 8.

П. КУЛІШ

О Р И С Я

оповідання

Фельдкірх—Форарльберг
ВИДАВНИЦТВО «ЗАГРАВА»
1947

Співають у пісні, що нема найкращого на вроду, як ясна зоря в погоду. Отже хто бачив дочку покійного сотника Таволги, той би сказав може, що вона краща й над ясною зорю в погоду, краща й над повний місяць серед ночі, краща й над саме сонце, що звеселяє й рибу в морі, і звір'я в дуброві, і мак у городі.

Може й гріх таке казати: де таки вида-но, щоб дівча було краще від святого сонця й місяця? Та вже мабуть так нас грішних мати на світ породила, що як споглянеш на дівочку вроду, то здається тобі, що вже ні на землі, ні на небі нема нічого кращого.

Гарна, дуже була гарна сотниківна! Знали її по всій Україні; бо в нас на Україні, скоро було в кого виросте донька хороша, то вже знають усюди. Було чи треба кому з молодого козацтва, чи не треба чого у Війтовці, їде за сто верстов, аби тільки побачити, що там за дочка у сотника, Таволги, що там за Орися, що всюди про неї мов у труби трублять! Та не багато з того ви-

ходило користи. Якось не було козацтву приступу до неї з залицянням. Чи батько був дуже гордий, чи дочка дуже пишна, того не знаю; а знаю, що було вернеться інший крутивус із Війтовець та ходить, мов неприкаяний. Спитає його про Орисю товариш...

„Шкода,“ каже „брате, нашого повабу й залицяння! Не для нас зацвіла та квітка! Може хто застромить її собі за високу шапку, тільки той буде не з нашого десятка“.

А товариш похитає мовчки головою та подумає: „От занастила козака!“

II

А Орися була вже не дитина, вирівналась і викохалась, як біла тополя у леваді. Подивиться було на неї старий сотник, подивиться на її пишний зріст і хорошу вроду, порадується батьківським серцем, що діждав на старість собі такої дочки, а часом і посумує: „Доспіла єси, моя ясочко, як повний колос на ниві! Та чи знатиме женчик, яку благодать бере собі від Господа милосерного? Є багато людей, і статочних і значних, що залицяються до тебе, та не хотілось би мені віддавать у руки сивому дідо-

ві, звялить тебе ревнуючи, як вітер билину в полі. Ой не хотілось би віддавать тебе і за молодого шибайголову, що не поживе довго без степену та коня, поляже в полі буйною головою, а тебе залишить горювать з дітоньками!“

Так собі думаючи та гадаючи, старий Таволга часом тяжко-тяжко засумує, аж сльоза покотиться йому з ока.

А Орися росла собі як та квітка в горі. Повна та хороша на виду, маяла то ту то там по господі у старого сотника, похажала як по меду бджілка і всю господу звеселяла.

III

Приснився раз Орисі предивний сон. Здалось, прийшла до неї з того світу покійна пані-матка, стала над нею в головах та й каже: „Дитино моя, Орисю! Не довго вже тобі дівувати: щодень благаю Господа милосерного, щоб післяв тобі вірну дружину.“

Встала Орися ні смутна, ні весела, йде до пан-отця в світлицю, зачервонілась як та квіточка, та й каже: „Пан-отченьку! Позволили мої дівчата плаття. Нехай запряжуть нам коней; поїдемо ми до Трубайла, під

Турову кручу; там вода, чиста як скло, рине по камінням“

А пан-отець рече: „Чогож тобі, Орися, так далеко їздити?“

— „Хибаж то вже, пан-отченьку далеко?...“ На пів години ходи; та тудиж усе їхати лугом та левадами, що й не счуєшся, як вода заблищить і зашумить під горою.“

А пан-отець: „О, я вже знаю, що аби чого забажала, то вмієш випросити. Поклич же мені старого Гриву!“

Поскочила Орися до дверей, не довго шукала Гриви, зараз привела його перед пан-отця.

А той Грива був старий, дідизний чоловік. Знав він пана сотника ще змалечку, випестив його на руках; вивчив і на коні їздити. Потім виходив із сотником у походах ледве не всю Польщу, був з ним в Криму, був і на Чорному морі; та вже на старість не схотів би й панства, щоби тільки при ньому дожити віку. Старий уже був дуже дідуган той Грива; брови на очі йому понасувались, і борода сива до пояса.

Увійшов у світлицю, вклонився пану сотникові, та й каже; „Добрий день, добродію!“

А сотник йому: „Здоров, добродію!“ Бо вони один одного звикли добродіями величати.

— Запряжи, каже, „добродію, пару коней, візьми хоч той віз, що було сухарі в поході возимо, та повези наших прачок до Трубайла.

— А той йому: Добре, добродію, запряжемо. Чому не запрягти?

І ото зараз іде, бере двох хлопців, викочує зпід повідки віз, довгий і широкий, добре йому знакомий, що не раз у лихій годині, засівши за його, відбивавсь від Ляхів або від Татарви, не раз прийняв через його і нужди немало, часом як трапиться було втікати із ним по корчах, по болотах, по багнах, щоб вихопиться манівцем із залоги. Викочує старий Грива той віз тепер на іншу потребу; запрягає пару коней, що вже літа давно погасили в них той огонь, що кипить у серці, паше з очей і ніздрей, і кидає коня сюди і туди, на страх жінкам і дітям, а доброму козакові на втіху. Смирні тепер тії два білії коники ходили під рукою сивого Гриви, що вже давно відвик від козацького герця.

Отже дівчата Орисині несуть сорочки, шитії рушники, настільники і всяке добро; наклали повен віз, і самі посідали: усі в стяжках та квітах, — Орися поміж ними, як мак у городі всі квітки закрашає, так вона сиділа поміж своїми дівчатами. Сивий

Грива сів зпереду; хлоп'ята кинулись відчиняти ворота. Виглянув у вікно пан Сотник :

— Не барисяж там, Орисю !

— А вона : Ні, пан-отченьку !

Ляснув поганич пугою ; коні заржали, почувши лугову пашу ; потюпали і зникли з очей і з возом, погоничем і дівчатами.

IV

От уже й луг перед ними. І сюди зелено, і туди зелено. Було бо це саме на весні, як ще трава свіжа та молода, тільки що вкриє землю. Скільки вгорі синього неба, стільки внизу зеленого лугу. І так як ясна зоря в ночі покотиться, палаючи по небу, так, тая Орися проїжджала широким лугом зі своїми дівчатами.

А ось — шумить, реве Трубайло за левадами. Як розступиться дерево, а сонце як заблищить саме в тім місці, де вода рине через каміння, то тиб сказав, що то не вода, а саме чисте скло, самий дорогий криштал рине з гори і бється на дрібні склянки об каміння.

Над річкою Трубайлом стоїть висока круча. Вся обросла кучер'явим в'язом, а коріння повисло над самою річкою. Дикий хміль почіплявся за те коріння і колишеться

кудрлатими жмутками. А в низу вода рине та рине! Оцеж тая й Турова круча.

Дивляться на неї дівчата, та й питаються старого Гриви, чого вона прозвалась Туровою?

— Нащо вам знати? каже Грива.

— Авжеш ти на щось знаеш? Так і нам скажи!

— Ой, мої голуб'ята! сказавби я вам, та тільки більш не поїдете сюди на річку.

— Щож там таке! Скажи бо таки нам дідусю!

Як взяли просить, не видержав старий сів на камені над річкою, тай почав глаголати:

— Колись то давно, ще до татарського лихоліття, правив Переяславом якийсь князь. Та був собі той князь стрілець такий, що аби зуздрів на око, то вже його; і кохавсь він у полюванні. Отож раз поїхав той князь на полювання, та й відбився у пущі від своєї челяді. Іде та їде пущею, колиж дивиться, аж на поляні пасеться стадо турів.

— А щож то, дідусю, за тури? запитала Оріся.

— То моя кришко, були дикі бики з золотими рогами; тепер уже їх нігде не побачиш. Бачить князь тих турів; тільки не дивується на їх золотії роги, а дивується,

що при них стоїть дівчина, така, що усю пущу красою освітила. Поскочив він до неї; а від неї так сяє, що приступити не можна. Забув князь і про свою челядь, і про те, що заблудив у пущі: вхопила його за серце тая чудова краса.

— Дівчино! рече: будь моєю жоною! А вона рече: Тоді я буду тобі жоною, як Трубайло назад вернеться. А князь їй знову: Як не згодишся на мов прохання, то я твої тури постріляю. — Як постріляєш мої тури, то вже більш нічого не стрілятимеш. Розсердився князь, взяв лук з плеча і почав стрілять золоторогі тури. Сунулись ті тури в пущу, так і виваляли дерево; а князь за ними знай пускає стрілку за стрілкою. Прибігли над Трубайло... а Трубайло тоді був не такий вузький як тепер, — прибігли над високу кручу і всі шубовсь у воду! Та й ні один не переплив, усі каменем лягли по дну, аж річку загатили. Сплеснула тоді дівчина руками: — Потопив вси моїх золоторогих турів, блукайже тепер по пущі по всі вічній роки!... Отже і блукає, кажуть, той князь до того часу по пущі, і ніяк не знайде свого Переяслава. А Переяслав був уже і в татарських руках, був і в ляцьких. — чого вже не було з тим Переяславом? А він не знай-

де його, та й не знайде. А тії тури лежать і досі каміннями у воді, і от прислухайсь: то не вода реве, а ревуть тури глухо зпід води. Отже кажуть, буде таке врем'я, що князь приїде на турову кручу, повстають тури і підуть шукати собі диких пуцц по Вкраїні.

V

Слухають дівчата, та аж сумно їм стало; слухає Оріся, та вже боїться і глянуть на каміння, що простяглось купою через річку. Вже їй здається, що то справді не каміння, і вода шумить якось не так, як вода...

Засмутив зовсім дівчат старий Грива. Не знають уже, чи прать би то їм, чи до дому збиратись; сором тільки старого Гриви: поглядає бо на них, та тільки всміхається. То було люблять прать на самій бистрині, положивши кладку з каменя на камінь; а тепер відійшли далше від кручі, де вода ще не дійшла до каміння і пливе тиха та чиста, хоч виглянься як у дзеркало. І справді мов у дзеркалі видно у воді і небо і кручу з тими кудлатими коріннями, що переплутались із хмелем, і кучер'явії вязи, що повибігали на самий край і попростягли зелені лапи над річкою.

Дивиться Орися у воду, аж у воді на кручі щось зачервонило; хтось ніби виїхав із пущі на сивому коні і стоїть поміж в'язами. Боїться глянуть угору, щоб справді не було там когось; боїться глянуть і на каміння, вже їй здається, що ось-ось заревуть і сунуться з річки зачаровані тури. Смикнула за рукав одну дівчину і показала у воду: дивляться дівчата, аж на Туровій кручі князь на сивому коні. Так і обомліли. Бо хтож би сказав, що то не князь? Увесь у кармазині, а з пояса золото аж капає.

Не мало ж, видно, здивувавсь і козак: стоїть на коні нерухомий. Бо хтожби й не здивувавсь, опинившись над такою кручею? Унизу рине вода через каміння, а над водою сидить нерухомо сивий дід на камені, а там стоять нерухомі дівчата, з пращами, з мокрими полотнищами в руках. Чи дівчата, чи може русалки повиходили прати сорочки підводному цареві, що живе у кришталево-му будинку під водою. Оцеж мабуть і сам він вийшов з води погріть старії кости на сонці. Ще раз погляне козак на сивого діда, ще раз погляне на дівчат: позасусували полікоть рукави, попідтикали плахти і мережані заполоччю подоли... Золото не сяє так на дорогих перстнях, як сяють у воді і над водою їх білії ноги. Задивився козак, і собі

стоїть нерухомо; колиж гукне на його старий Грива: „Гей, гей! козаче! Чого це тебе занесло на кручу? Хиба хочеш пополоскати свої кармазини в Трубайлі?“

І скоро промовив, — зараз наче розбив які чари. Засоромились дівчата і давай бовтати полотнищами.

А козак відповідає дідові: „Та й за те слава Богу, що хоть на кручу вибравсь. Скажи, будь ласкав, дідусю, як мені виїхати до Війтовців?“

„А чого тобі треба у Війтовцях?“

— „Через Війтовці, каже, лежить моя дорога“.

А кудиж лежить твоя дорога?

— Моя дорога — до чийогось порога, моя стежечка — до чийогось сердечка.

„Еге“, каже старий Грива: нехай же тобі Господь у доброму ділі помагає! Отже куди тобі виїхати. Берись у низ, понад берегом; то там трохи нижче буде тобі доріжка; тією доріжкою виїдеши ти на річку. Є через річку й кладочки; возом не проїдеши, а конем добрий козак перехопиться.

Подякував козак за пораду, повернувши конем і сховався поза деревом.

Як сховався, тоді то вже розгулялись наші дівчата; розписали козака як на папері: які й очі, які й брови, як і говорить, а

як всміхається. Та каже: — Це твій суджений!, а та: — Це твій. А одна додала: „Не змагайтесь дурно, дівчата — чи рівняж таки нам пишній князь! Це нашій панночці суджений!“

Почервоніла Оріся. „Збожеволіла“, каже, ти, — Параско! Хиба не чула, що він сказав дідові?

І жаль їй було, сама не знає чого, що він їде свататись. М'якше від воску дівоче серце. Тане воно від козацьких очей, як від сонця...

— Щож, каже Параска, що їде свататись?! Судженої й конем не об'їдеш!

VI

Попрали дівчата сорочки, зложили на віз, зеленою пахучою травою прикрили, посідали й поїхали до дому, свіжі та веселі; щибечуть як ластівки. Ще далеко не доїхав віз до сотницького двора, а в дворі вже чутно було, що вертаються.

— Орісю, наша панночко! кричали дівчата, скоро розчинились ворота. Чий же то сивий кінь у дворі стоїть? Цеж того зозака, що ми бачили, цеж твого князя, цеж твого судженого!

Гляне Оріся, а в серці наче жаром запекло. Чи вона злякалась, чи вона зраділа,

сама того не знала.

Виглянув у вікно із світлиці молодий козак: їде у двір віз із старими кіньми, із старим сивим погоничем; зелена трава волочиться по боках і б'ється по колесах; а із-за сивої бороди старо Гриви, із-за білої зими, червоніє літо: повен віз дівчат у квітках та намисті, — Орися як сонце поміж ними! Виглянув, та аж руками сплеснув: Цеж вона, цеж вона! І ото тоді почав на прямоту викладати свою мову пану сотникові, і хто він такай, і чого приїхав. Хтож він такий? — То це пан сотник знав давно: Миргородський осауленко, отаман у своїй сотні, хорошого й багатого роду дитина. А чого приїхав? Приїхав подивитись, що там за Орися така, що там за дочка у сотника Таволги на усю Гетьманщину; а побачивши та й себе показавши, довідатись, чи вже надбала шитих рушників у скриню... Про що журивсь, чого бажав пан сотник, те йому як із неба впало. Не довго думавши позвав Орисю. Ввійшла у світлицю, червона як калина.

— От, Орисю, тобі жених! Чи люб він тобі, чи може подождеш кращого?

Хотьби тобі слово промовила, хотьби тобі очима глянула. Стоїть сердешненька і головку схилила.

Бачить пан-отець, що не діждеться від

неї одвіту, — бо деж таки, щоб дівчина сказала, що у неї на мислі. Очиці хйба скажуть, а сама ні. Порахував це пан-отець, та й каже: — Де вже такий козак та люб не буде! Обнімітьсая та поцілуйтєсь, та й Боже вас благослови!

Обняв козак Орисю, поцілував у тії губоньки, що начє з самого меду зліплєні, і вклонилєсь обоє низько, до самого долу, пан-отцеві.

Чи багатож наїхало дружини на весілля, чи бучно відбули гостей, чи довго гуляли, це вже не наше діло розказувати.

Бачив я Орисю саме перед весіллям; хороша була як квіточка. Бачив знов її через рік у Миргороді, — ще стала краща замужем, і дитинка у неї немов Божа зірочка. Вже нераз думав собі, на неї дивлячись: Це Божа слава, а не молодиця! Щоб хто дотєпний змалював її так, як вона є, із маленькою дитинкою на руках! Щоб то за картина була!

*

*

*

Писано 1844 р. в селі Ходоркові в хаті К. Свідзінського, під безпосереднім вражінням прочитаної по французьки шостої пісні Одисеї.

Популярна Бібліотека В-во „Заграда“,
має на складі такі свої видання:

1. Т. Шевченко — Малий Кобзар, ціна ш. 6 00
2. А. Лотоцький — Ведмедівська попівна, (вичерпав)
пане) ціна ш. 1 50
3. І. Франко — Мій злочин, „ ш. 1 50
4. Нашим найменшим — вибір казок, віршів та загадок,
. ціна ш. 4 00
5. Грицькові пригоди — Кікі, Коко, Кудкудак,
ілюстровані, на картоні, ціна ш. 4 00
6. Грицькові пригоди — Бурко й Мурко ш. 4 00
7. А. Михайлович — На інших континентах,
довідник про Америку, Африку і Австралію,
. ціна ш. 4 50
8. П. Куліш — Орися, оповідання . ціна ш. 1 50

в друку:

Р. Личаківський — Любовна історія.

Замовлення слати на адресу:

«ZAHRAWA» bei Bruderschaft des Hl. Andreas
Feldkirch — Vorarlberg, Ardetzenbergstr.6. Austria

